



## Varga Ágota dokumentumfilmjei

**Cigány holokauszt / Cigány munkaszolgálat**, 2000/2002. Szereplők: Nagy Ferenc, Nagy Vilmos, özv. Sándor Józsefné / özv. Lólé Ödönné, özv. Varga Ferencné, Lengyel János. 92 + 85 perc. **Leszármazottak**, 2005. Szereplő: Endre Zsigmond. 98 perc. **A tartótiszt / Operatív érték – A besúgó**, 2013 / 2014. Szereplők: Balás Béla, Reisz Péter Pál, Vincze József. 64 + 65 perc. **Szülei szeme**, 2015. Szereplők: Császár Győző, Császár Ferenc, Farkas Katalin. 90 perc. Forgalmazó: Fantasy Film.

**D**VD-sorozatot indított Varga Ágota dokumentumfilmjeiből a Fantasy Film. Hiánypótló vállalkozás, hiszen, ha volna még súlya a műfajnak, Varga Ágota dokumentumfilmjei megkerülhetetlenek lennének, lévén maguk is hiánypótló munkák: a cigány holokausztról, az ügynökmúltról, a múlttal való szembenézésről szólnak. Varga Ágota nem a történelmet kutatja, hanem azt, hogyan éli meg az ember a történelmet, és hogyan viszonyul hozzá az emlékezetében. Törvényszerű hát, hogy filmjei kibeszéletlen témákat boncolgatnak: a *Cigány holokauszt* és a *Cigány munkaszolgálat* elsőként foglalkozik a romák szisztematikus elhurcolásával és kiirtásával, a *Tartótiszt* pedig végre nem az ügynökök, hanem a

beszervezést végző tartótiszt szemszögéből ismerteti a titkos ügynöki munkát. A filmben nem is a fortélyok ismertetése az emlékezetes (ennek Papp Gábor Zsigmond komplett filmet szentelt), hanem a tiszt szüntelen önigazolása, aki csak szakmailag tudja értékelni a katolikus egyház körében végzett, életeket kettéroppantó munkáját, erkölcsileg nem. A *tartótiszt* egyszerre beszél a múltfeltárás szükségességéről és annak részleges kudarcáról: a következmények helyett a titkosszolgálati munka szakmai kihívásairól és izgalmairól mesélő öregember se önmagának, se egykori áldozatainak nem tud katartikus feloldozással szolgálni, a legmerészebb konzekvencia, amire ragadtatja magát, hogy munkája „felesleges volt”. A *Leszármazottak* főszereplője még idáig sem jut: Endre Zsigmond a mai napig büszkén vállalja édesapja, Endre László „zsidó veszedelméről” vallott nézeteit, aki egykori belügyi államtitkárként a zsidó- és romadeportálások technikai lebonyolításáért felelt, és már 1934-ben cigány koncentrációs táborok felállítását szorgalmazta. A túl lazán szerkesztett, mégis lebilincselő film kedélyesen nosztalgizáló, törekeny öregúrként állítja

elénk a bigott fajgyűlölőt, aki szelektív memóriájával azt példázza, milyen kétségbeesett önbecsapás húzódhat a rasszizmus ideológiája mögött. A vérvonal mégis megszakad: Endre gyerekei csak telefonon hajlandók nyilatkozni, mert számukra terhes a családi múlt, de édesapjukról sem akarnak rosszat mondani – az apa sztoikusán, rendíthetetlen téveszméi mögé bújva hallgatja fia és lánya mondatait. Drámai csúcspontokkal a többi filmben is a szembesítés pillanata szolgál: A *tartótiszt*ben azokkal a papokkal találkozik a tartótiszt, akikről ügynökei jelentettek, amire az egyházi személyek a tőlük elvárt módon megbocsájtással reagálnak. Mint a *Regnum Marianum* katolikus szervezetről szóló *Operatív értékből* kiderül, a feltétlen megbocsájtás ugyan keresztényi tett, de nem feltétlenül szorgalmazza a múlt feltárását, átbeszélését. Az

ugyanis rendre a rendező kezdeményezésére történik csak meg – a *Leszármazottak*ban, A *tartótiszt*ben és a *Cigány holokauszt*ban egyaránt, amiben Varga Ágota fogva tartásuk egykori helyszínére, a kolozsvári Csillag erődbe kíséri vissza az emlékek felidézésétől láthatóan megroppant romákat. A múlt újraélése azonban nemcsak traumatikus, de felszabadító hatású, mert bár a takargatott sebek újra felszakadnak, kitisztításuk a gyógyulást segíti. Varga Ágotának a dokumentumfilmzés terápia, *oral historyre* támaszkodó portréfestés, és a nemzet traumáira rákérdező vizsgálódás, amiben a vállalás pozitív hozadéka kiküszöböli a kisebb filmes hibákat.

**Extrák:** Ahol van, ott a beszélgetések hosszabb, vágatlanabb verziója.

SOÓS TAMÁS DÉNES

### Te, rongyos élet!...

Magyar, 1983. Rendezte: Bacsó Péter. Szereplők: Udvaros Dorottya, Bezerédi Zoltán, Szacsavay László. Forgalmazó: Magyar Nemzeti Digitális Archívum és Filmintézet. 109 perc.

**A**tanú 1968-as betiltása még megálljt parancsol az ötvenes évekről szóló szatíráknak. Tíz évvel később, a film bemutatásakor indulhat csak el a korszak immár tematikus ciklussá szerveződő módszeres feldolgozása, ám ekkor is előnyt élveznek a súlyos drámák, mint Kovács András *A ménesgazdája*, s az elmélyült lélektani elemzések, mint Gá-



bor Pál *Angi Verája*. Bacsó Péter is így veszi fel az ötvenes évek témájának fonálát a *Tegnapelőttel*, majd ezt követően tér vissza *A tanú* satirikus hangjához, de ezzel továbbra is jó ideig egyedül marad: vígjátékok a korszakról csak jóval a rendszerváltás után születnek (Tímár Péter: *6:3*, Koltai Róbert: *Csócsó, avagy éljen május elseje*), addig a komor, sőt egyre tragikusabb színezetű történetek dominálnak (Kósa Ferenc: *A mérkőzés*, Kézdi-Kovács Zsolt: *Kiáltás és kiáltás*). A *Te rongyos élet!*... azonban nem csupán műfaja, hanem szűkebb témája miatt is egyedülálló vállalkozás a korszakban, mivel elsőként mesél a kitelepítésekről (Téglássy Ferenc önéletrajzi ihletésű vallomása, a *Soha, sehohol senkinek* 1988-ban készül el). Márpedig a műfaj és a (tabu) téma fontos szerepet játszik a korabeli közönség visszahódításában, ahogy erre az extrák közt található filmhíradó-részletben Almási Miklós felhívja a figyelmet.

Ennyi filmtörténeti érdem után lássuk, milyen értékeket rejt a film a mai néző számára!

Nos, igen szerényeket. *A tanú* abszurdba hajló satírja fel tud mutatni valamit a diktatúra valódi természetrajzából, ehhez képest a *Te, rongyos élet!*... szintén abszurd alaphelyzete (a munkásszarmazású színésznőt arisztokrata férje miatt telepítik ki, aki viszont már rég elhagyta az országot) bohózatba fullad, így súlytalan marad. A kitelepítettek csoportját közhelyes karakterek alkotják, beleértve a gazdáit felkereső inast, az elnyomók oldalán pedig száználmas balekokat látunk, akiket a csinos és kacér fővárosi primadonna (Udvaros Dorottya kiváló alakításában) könnyen az ujjá köré csavar. A poénok – *A tanú*val ellentétben – nem a korszakból, hanem a jellemekből és a helyzetekből következnek, s ezzel a film pont azt a célt véti el, amely miatt létrejött.



**Extrák:** Rendezői és operatőri audiokommentár; Magyar Filmhíradó 1982/6., részlet, filmszemletudósítás (2').

GELENCÉR GÁBOR

## Roger Waters: A fal

**Roger Waters: The Wall** – angol, 2014. Rendezte: **Roger Waters** és **Sean Evans**. Szereplők: **Roger Waters**, **Dave Kilminster**, **Snowy White**. Forgalmazó: **Bontonfilm**. 132 perc.

Több mint harminc évbe telt, de *A fal*, ez az ironikus, játékos, szürrealis mű végül az emlékezés filmje lett. Roger Waters a Pink Floyd '79-es konceptlemeze még az elidegenedés rockzenéjét írta meg, egy szorongó rocksztár történetét, aki apahiánya, anyakomplexusa, és a sztárellet üres hedonizmusa elől menekülve húz falat maga és a külvilág közé. Gerald Scarfe még jó érzékeléssel ezt a szürrealis örületet hangsúlyozta Alan Parker '82-es mozifilmjének animációs betéteiben, hogy aztán pár évvel később a stadionturnékon a közönségtől és zenésztársaitól is eltávolodó Waters kétségbe átadja helyüket a politikus Waters kinyilatkoztatásainak. 1990-ben sokatmondó gesztusként, a berlini fal egykori helyén adta elő élete főművét, a 2010 és 2013 között zajló nosztalgia-turnén pedig a színpadon felépített és kivetítőként használt falra festett hangzatos háború-, kapitalizmus- és establishmentellenes szlogeneket. („Anyá, megbízhatok a

kormányban? Kurvára nem.”) *A fal* személyes vonatkozásaihoz csak a turnét megörökítő koncertfilmben tért vissza, amiben a nagyapja és édesapja sírját felkereső Roger Waters álmokkal és beszélgetésekkel tűzdelt road movie-ja szakítja meg az ízléses kameramunkával felvett, minden szempontból grandiózus koncertet. Miközben a koncertfilm az egyik leglátványosabb és legkorszerűbb hangtechnikával levezenyelt rockelőadásnak állít méltó emléket, addig Waters melankolikus útifilmje a felmenők, a hősök, a lázadók előtt tisztelgés, és a *Wallt* megíró huszonéves zenész érzelmi traumáit helyezi kontextusba. Mindez szép, jó és látványos – épp csak az irónia hiányzik belőle. Egy apró kikacsintás Waters részéről, amely jelzi, hogy ő is tudja: ez a megakoncert pont az a megakoncert, melynek satírját '79-ben papírra vetette.

**Extrák:** **Kegyeletadás:** Roger Waters ellátogat egy háborús hős sírjához. **Az idő fotózása:**

a koncert előkészületeinek és lefilmezésének pár percesre gyorsított változata. Az igazi cinefil extra viszont a road movie-ban látható, amikor a magyar származású brit rendező, Peter Medak (*A felső tízezer*) elmeséli, hogyan menekült el a nyilasok elől '44-ben.

SOÓS TAMÁS DÉNES

## A tinilány naplója

**The Diary of a Teenage Girl** – amerikai, 2015. Rendezte: **Marielle Heller**. Szereplők: **Bel Powley**, **Alexander Skarsgård**, **Kristen Wiig**. Forgalmazó: **SPHE**. 96 perc.

A felnőtté válás történet, vagyis *Coming-of-age*-sztori a *Négy száz csapás* óta a függetlenebb, fiatalabb, kezdő(bb) rendezők egyik favoritja, és jó ideje az amerikai indie-film fő árucikke is. Hálás feladat ilyen filmmel indulni a pályán, hiszen az alkotók számára a maguk élettényei kiapadhatatlan inspirációforrásul szolgálnak, de veszélyes is, mert nehéz újat mondani a tárgyban. A rendezőként most debütáló (sorozatszínészként azonban nem ismeretlen) Marielle Hellernek sikerült: jóllehet számos klisé is adaptált, mégis friss hangvételű filmet forgatott egy bakfis eszméléséről, Phoebe Gloeckner 2002-ben megjelent regénye alapján.

A történet San Franciscóban játszódik, a hetvenes évek derekán, hőse a még originális magánéleti csalódások előtt





álló, és a nagybetűs életre tágra nyílt szemmel bambuló, 15 éves Minnie (a 23 éves Bel Powley ihletett alakításában). A felnövés nem tagolatlan folyamat, hiszen kiemelt események, a felismerések, rádöbbenések, megértések kitért pillanatai tarkítják, és Heller direktornő az emberré serdülés efféle stációira építi filmje ritmusát: a játékidő első felében kevesebb, később egyre több ilyen stációt mutat, így modellezve hősnének érését. Heller, ha kell, lírizál („Ez most egy sűrű, sötét éjszaka, melyben a szemeim a reflektorok.”), más-kor nyers és arcpirítóan direkt (lásd a hősnő szexuális fantáziálásainak megjelenítését), továbbá arra is kísérletet tesz, hogy képeket bányásson elő Minnie lelkének mélyéről, amit a diszkrétan és valóban csak indokolt esetekben bevetett animációs betétekkel meg is old. *A tinilány naplója* nem véletlenül aratott számos fesztiválon, a Sundance-tól Berlinig – értelmetlen viszont, hogy nézők szívét miért nem ejtette rabul, és teljesített olyan gyengén a mozipénztáraknál.

**Extrák:** Audiokommentár a szereplőkkel és a rendezővel; interjúmorzsa; kisfilm a regény adaptálásának folyamatáról.

PÁPAI ZSOLT

## Az élet ára

*Eye in the Sky* – angol, 2015. Rendezte: Gavin Hood. Szereplők: Helen Mirren, Alan Rickman, Aaron Paul. Forgalmazó: MediaPro. 105 perc.

**A**globális terrorizmus immár a nyugati világ egészére kiterjedt, hiszen az öreg kontinenst sem kíméli, ezért a terrorizmus elleni harc még égetőbb kérdés, mint a kétezres évek Bush-adminisztrációjának idején volt. Roppantmód ellentmondásos és kényes terepe ez a világpolitikának. A fanatikusok elleni hadjáratok közben fellángol a xenofóbia, és sokszor ártatlan civilek esnek a katonai akciók áldozatává.

Erről a kérdéskörrel elmélkedik a Kathryn Bigelow dokumentarista háborús filmjére, a *Zero Dark Thirty*re emlékeztető *Az élet ára* is, a tíz éve a *Tsotsival* a világhírbe katapultáló (és azóta többek között a *Kiadatást*, az *X-Men kezdetek: Farkast* jegyző) Gavin Hood rendező új munkája. Egy radikalizálódott brit állampolgár megöli Katherine Powell ezredesnő (Helen Mirren) kollégáját. Az angol-szász katonai hírszerzés kideríti, hogy a dzsihadista Kenyában újabb merényletre, egy öngyilkos akcióra készül, így az angol és amerikai vezetők a célpont likvidálása mellett döntenek. Azonban az akció napján ártatlan kenyérárus kislány tűnik fel a célépület mellett, és a személyes revánsvágy miatt elvakult Kathrine-nek és társainak mérlegelnie kell, hogy feláldozzák-e a gyermeket több száz ember megmentése érdekében.

Jóllehet itt-ott kicsit szentimentálisabb a sztori, *Az élet ára* feszült thrillerként és súlyos

morális kérdéseket feszegető drámaként is működik. Eleve szembeütő és elgondolkodtató, hogy a döntéshozók a valóság képeit felülnézetből, egy monitoron keresztül látják, mintha legalábbis videójáték pixelkarakterével, és nem hűsvér emberekkel játszanának. Ám ami a pilótának csak egy botkormány-mozdulat, az egy család számára iszonyú veszteség lehet.

*Az élet ára* szomorú különlegessége, hogy itt játszott el utolsó filmszerepét Alan Rickman.

**Extrák:** Semmi.

BENKE ATTILA

## Sérülés

*Concussion* – amerikai, 2015. Rendezte: Peter Landesman. Szereplők: Will Smith, Alec Baldwin, Albert Brooks. Forgalmazó: SPHE. 122 perc.

**A**„chronic traumatic encephalopathy” (CTE) speciális agyi működészavar, ami kivált a durva testi kontaktust igénylő sportágakban fordul elő, a rögbitől a bokszon át a jégkorongig. Kezdetben szédüléssel, fejfájással, remegéssel, majd beszéd- és memóriazavarral, hallásvesztéssel, agresszivitással, sőt öngyilkossági hajlammal jár. A CTE-t egy ideig kizárólag a bokszolók betegségének tekintették, mígnem a nigériai származású orvos, Bennet Omalu felfigyelt rá, hogy az amerikai futballisták között is

szedi áldozatait. Omalu 2005-ben sziszifuszi harcba kezdett az amerikai profi futball ligával (NFL), hogy ismerjék el a sportág egészségügyi kockázatait, a liga azonban dohánylobbit idézően szívósan bizonyult és az orvost egy időre levették a pályáról.

*A Sérülés*a piszkos kis háttéralkukra és rövid távú érdekekre fittyet hányó Omalu küzdelméről szól, Peter Landesman (*Félelmetes nap*) rendező az információkat ragyogóan adagolva vezeti elő a történetet, továbbá a játékidő közepén finoman szövi be a thrillerszálat is a filmbe és ezzel némi kapitalizmuskritikát is belenget. Az NFL fejesei korrekt módon hozzák azt, amit egy középfajú thriller antagonistáitól elvárható, a protagonisták diszkrétan didaktikus mondatai pedig hatásosan kommentálják az eseményeket. Sajnos azonban a gátlástalan haszonelvűséget és a karvalytólke manipulációit ostorozó hevület idővel kialakul, és Landesman direktor ugyan nem fennhéjázó vagy harsány módon, de mégis csak a fennálló rendet és rendszert kezdi ünnepelni. Véggövetkeztetése, mely szerint az Egyesült Államok a Dávidok, s nem a Góliátok országa, igencsak vitatható.

**Extrák:** Rendezői audiokommentár és rövid doku a film alapjául szolgáló, valóságos eseményekről.

PÁPAI ZSOLT



# Démonok, fenomenek és szánnivaló szupergonoszok

Egybehangzó vélemények szerint az utóbbi években az Image Comics szállítja a legjobb amerikai zsánerképregényeket, és ezzel erős pozíciót szerez magának a megelőzhetetlen Marvel és DC mögött. Nálunk is a legnépszerűbb képregények közé tartozik a *Walking Dead*, és most Robert Kirkman író egy másik, vadonatúj szerzeménye is megjelenik nálunk – megint egy olyan, amelyből sikeres Magyarországon is sugárzott tévésorozat készült. Kirkman kezdettől fogva hangsúlyozta, hogy az *Élőhalottakkal* ellentétben ez „igazi” horror képregény, és tény, hogy már az első szám is bővelkedik borzalmakban. A gonoszok itt nem zombik, hanem démonok, és a hagyományoknak megfelelően egy pap veszi fel a harcot az ördögi lényekkel szemben, ám a főszereplő, akinek a segítségét kéri, meglehetősen szokatlan figura, a vonakodó hős fajtából. A történet eddig dinamikus és izgalmas, Paul Azaceta rajzai és kompozíciói profik. A képregény viszonylag alacsony példányszámban jelenik meg, és remélhetőleg nagyobb könyvesboltokban is kapható lesz. De közvetlenül a kiadótól és képregényes rendezvényeken biztosan.

**Outcast: A kítaszított 1.** Színes, 48 oldal, puhafedeles. Kiadó: Frike Comics.

Kiváló úszóhajnokunk, Hosszú Katinka évek óta következetesen építi *Iron Lady* brandjét, amelyen belül néhány könyv is megjelent. Most pedig úgy gondolta stábjával együtt, hogy egy havi megjelenésű, újságosnál kapható képregénysorozattal is érdemes próbálkozni. Az ötlet dicséretes és örvendetes, és az első számok kinézete alapján látszik, hogy komolyan gondolják a dolgot. A tartalmat illetően azonban kiütközik a tapasztalatok hiánya, és sajnáltnivaló, hogy nem tanulmányozták alaposabban a műfaj legjobbjait. A felvezetés kissé kaotikus, a bemutatott alternatív valóság kicsit szimpla (a rosszak „árnyak”, a jók „fenomenek”, mindenki más „üres”), a cselekmény pedig lassan indul be, aminek egyik fő okát abban látom, hogy nagyon kevés képet szerkesztettek egy-egy oldalra, és a narráció hangsúlyait sem mindig találta el a forgatókönyvet és a rajzokat jegyző, inkább a mangához szokott Benczúr Anita. Az első két szám 48 oldala alatt alig haladtunk előre, márpedig ennyi idő alatt Pókember vagy Superman simán megmenti a világot, Asterix pe-

dig körbeutazza Galiliát. Bőven van még hová fejlődni, és bízom benne, hogy ez meg is fog történni.

**Iron Lady Arcanum.** Színes, 24 oldal, megjelenik havonta. Kiadó: Iron Comics.

Harminc éve töretlenül a legnépszerűbb Pókember-történetek listáján szereplő hatrészes sztorit választott a Kingpin kiadó idei második különszámához.

J. M. DeMatteis az 1980-as években a Marvel egyik meghatározó írója volt, számos szorozatot bíztak rá hosszabb-rövidebb ideig, és jó pár, korábban kevésbé használt figurának a karakterét fejlesztette tovább, többnyire tragikus hátterekkel bővítve az eredetüket.

DeMatteisre jellemző, hogy történeteiben jóval több a „lelkizés”, mint az átlagos szuperhősös képregényekben, és ez erre a sztorira is igaz. Az 1980-as évek közepén többen próbálkoztak sötétebb hangvétellel a szuperhősös zsánerben (*Watchmen*, *Batman: A Sötét Lovag visszatér*). Ebben a hullámba illeszkedik a *Kraven utolsó vadászata*, amelyben Pókember valóságos érzelmi hullámvasutazást tesz meg, a megszokott poénkodást teljesen hanyagolva. Csakhogy Alan Moore-ral és Frank Miller-

rel ellentétben DeMatteisnek nincs átfogó, komor üzenete, és a felhasznált karakterek – a megzakkant Kraven mellett a meglehetősen szánalmas Vermin – sem igazán alkalmasak magvasabb mondanivalók közvetítésére. A képregény ennek dacára nagyon jól van összerakva, a narrációs megoldások színvonalasak, Mike Zeck rajzai dinamikusak, és a feszültség fennmarad egészen a váratlanul brutális végkifejletig. A maga nemében ennyi év után sem okoz csalódást, de a mélyebb miértjeit inkább ne elemegessük.

**Hihetetlen Pókember 20162** különszám: Kraven utolsó vadászata. Színes, 148 oldal, puhafedeles. Kiadó: Kingpin. Közvetlenül a kiadótól keménytáblás változat is beszerezhető, korlátozott példányszámban.

BAYER ANTAL



## NÉMETH GYULA SCI-FI-KLASSZIKUSOK RÖVIDEN



## A TESTRABLÓK TÁMADÁSA (1978)